

พระไตรปิฎก ต้องศึกษา ; อรรถกถา ต้องสืบค้น

Tipitaka must study ; Atthakatha must search

รศ.ดร.จินดา จันทร์แก้ว, รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร

Assoc.Prof.Dr.Jinda Jankaew, Assoc.Prof.Dr.Samidhiol netnimitra

อาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยบูรพา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

พระไตรปิฎกบาลีเป็นคัมภีร์หลักสำหรับพุทธบริษัท ๔ เป็นแหล่งรวบรวมประมวลพุทธวจนะ เรารู้จักพระธรรมวินัยจากพระไตรปิฎกบาลี เราต้องศึกษาพระไตรปิฎกบาลีในฐานะคัมภีร์หลักที่ให้ ทิศทางที่ถูกต้องในการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นฐานสำหรับการปฏิบัติอีกด้วย

อรรถกถาเป็นคัมภีร์ขยายความพระไตรปิฎกบาลี พระอรรถกถาจารย์อธิบายส่วนที่ต้องการ คำอธิบายให้กระจ่างชัด อธิบายรายละเอียดเพิ่มเติมตลอดจนอธิบายความหมาย คำศัพท์ใน พระไตรปิฎกบาลี เราเรียนรู้พระไตรปิฎกบาลีเพื่อรักษาคำสอนแม่บทให้คงอยู่อย่างเดิม ในขณะเดียวกัน เราสืบค้นอรรถกถาเพื่อช่วยให้เข้าใจได้มากขึ้นถึงความเป็นมาของเรื่องนั้น ๆ ที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกับพุทธวจนะ

คำสำคัญ : พระไตรปิฎกบาลี, อรรถกถา, พุทธวจนะ

Abstract

The Pali Tipitaka is the guiding principle for the Four Assemblies. The Buddha's word has been compiled in the Pali Tipitaka which operates the duty of the Dhamma. It is through the Pali Tipitaka that we can get the Dhamma and Vinaya. We have to learn the Pali Tipitaka as the directive principle and also the basis for the practice of Buddhism.

The Atthakatha is the subsequent scriptures which expound on the Pali Tipitaka. The commentaries have given the needed explanation in clarity by giving more details and descriptive meaning. We learn the Pali Tipitaka as it should be preserved in its original state, while we trace the Atthakatha as it should aid our understanding the background stories related to the word of the Buddha.

Keywords : Pali Tipitaka, Atthakatha, word of the Buddha

บทนำ

สัมโมหวิโทหนี อรรถกถาวิภังค์ มีข้อความว่า “*ปริยตติ นาม พุทธวจนํ, ปริปุจฉา นาม อฏฐกถา*”^๑ แปลว่า “*พระพุทธรวจนะ(ถ้อยคำของพระพุทธเจ้า) เป็นสิ่งที่ต้องเล่าเรียน อรรถกถา เป็นสิ่งที่ต้องสืบหา สืบค้น*” ซึ่งสอดคล้องกับในพระไตรปิฎก *เกสปุตตสูตร* ที่สอนไม่ให้ด่วนเชื่อ เพราะอ้างอิงตำรา หรือว่าเพราะมีอยู่ในคัมภีร์ (มา ปิฎกสมปทานน)^๒

คัมภีร์หลัก(พระไตรปิฎก) และคัมภีร์รอง(อรรถกถา) แต่ง(ประมวล)ไว้และสืบทอดมาไม่น้อยกว่า ๒,๐๐๐ ปี พัฒนาการคัมภีร์มีปะปนแทรกอยู่ในพระไตรปิฎกและในอรรถกถานั้นเอง โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าอโศก ซึ่งจะได้กล่าวต่อไป

ปัจจุบันนี้ คัมภีร์พระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมาก ทั้งที่เป็นภาษาเดิมและที่เป็นคำแปล ภาษาที่ถือว่าเป็นภาษาหลัก มีภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต ภาษาทิเบตและภาษาจีน นอกจากนี้ แปลเป็นภาษาต่างๆ ในถิ่นที่พระพุทธศาสนาแผ่เข้าไป และในบรรดาคัมภีร์ของชาวพุทธ พระไตรปิฎกฉบับบาลีถือว่าเป็นเก่าแก่และสมบูรณ์ที่สุด (the earliest available) ส่วนในประเทศไทยเท่าที่มีการพิมพ์พระไตรปิฎกกันในทวีปเอเชีย พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ (The Royal Siamese Tipitaka) ถือว่าพิมพ์ครบสมบูรณ์ก่อนฉบับอื่นๆ

สิ่งสำคัญที่จำเป็นต่อการศึกษา(พัฒนาการใน)พระไตรปิฎก ก็คือ ศึกษาความเป็นมาของชาวพุทธ กลุ่มนิกายอื่นๆ หลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานช่วง ๓๐๐-๔๐๐ ปี ซึ่งมีหลายกลุ่มนิกาย เบนจามิน วอลเกอร์ (Benjamin Walker) กล่าวว่า เวลานั้นชาวพุทธนิกายใหญ่มี ๑๘ นิกาย นิกายย่อยมี ๔๘๘ นิกาย ถ้อยคำของพระพุทธเจ้าสืบกันมาด้วยการท่อง จนพัฒนาเป็นคัมภีร์ *มติ*หนึ่งมีว่า นิกายเถรวาทมีพระไตรปิฎกเป็นภาษาไปศาคี นิกายมหาสังฆิกะมีพระไตรปิฎกเป็นภาษาปรากฤต นิกายสัมมัตติยะมีพระไตรปิฎกเป็นภาษาอปกรัมสะ นิกายสรวาสติวาทินมีพระไตรปิฎกเป็นภาษาสันสกฤต

เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นราวพุทธศักราช ๑๒๔๓

พัฒนาการพระไตรปิฎกเถรวาท อยู่ที่ข้อมูล คือ *ภาษา* สรุปได้ว่า พระไตรปิฎกฉบับดั้งเดิม (Old Tipitaka) เป็นมาคี่ รวบรวมที่อินเดีย ในแคว้นอวันตี ก่อนพุทธศักราช ๓๐๐ แล้วต่อมานำไปประเทศศรีลังกา

^๑ อภ. วิ. อ. (บาลี) ๒/๗๑๘/๔๑๖.

^๒ อจ. ตก. (บาลี) ๒๐/๖๖/๑๘๕.

ดังนั้น ที่ว่า พระพุทธวจนะมีในพระไตรปิฎก แต่พระไตรปิฎกไม่ใช่พระพุทธวจนะทั้งหมด จึงสื่อความให้เห็นพัฒนาการในพระไตรปิฎก

สมัยพระเจ้าอโศกมีร่องรอยพัฒนาการพระไตรปิฎกบาลีที่น่าสนใจหลายประเด็น

(๑) ยุคพระไตรปิฎก

ข้อมูลพระพุทธศาสนายุคเมื่ออ้างอิงพระไตรปิฎก แม้บางครั้งจะรู้สึกว่าเป็นเรื่องราวเหตุการณ์ อาจฝืนความรู้สึก ก็ไม่ได้แย้ง ถ้าไม่ถือตามพระไตรปิฎก ไม่รู้จะอ้างที่ไหน พระพุทธวจนะรวมถึง ความเป็นมาของพระธรรมวินัย มีสืบมาในพระไตรปิฎก ที่เป็นหนังสือด้านศาสนาและวัฒนธรรม แต่หากเป็นอินเดีย ยังมีข้อมูลของศาสนาพราหมณ์ นักประวัติศาสตร์อินเดีย เมื่ออ้างเหตุการณ์สมัย พุทธกาล จึงให้ความสำคัญหลักฐานลดหลั่นกัน

วี. ดี. มหัจฉิน (V.D. Mahajan) เมื่ออ้างสมณะพราหมณ์สมัยโบราณ อ้างเอกสารเก่าใน “อินดิกา” ของเมกาสเทเนส (Megasthenes) ชาวกรีก ที่ไปอยู่ราชสำนักของพระเจ้าจันทรคุปต์ ก่อนสมัยพระเจ้า อโศก อ้างจารึกพระเจ้าอโศก อ้างมหาภษยะของปตัญชลี อ้างลลิตวิสตรระของนิกายสุรวาสตีวาทีน จึงอ้างปิฎกของนิกายเถรวาท เป็นลำดับต่อมา

บี.ซี. ลอว์ (B.C. Law) แบ่งยุคสมัยในพระไตรปิฎกออก ๕ ยุค คือ

- ๑) ปลายพุทธกาล สมัยพระเจ้าพิมพิสาร (อชาตศัตรู) ราว พ.ศ. ๖๐-๑๖๐
- ๒) หลังพุทธกาล สมัยพระเจ้ากาลาโศก ราว พ.ศ. ๑๖๐-๒๗๘
- ๓) หลังพุทธกาลในอินเดีย สมัยพระเจ้าอโศก ราว พ.ศ. ๒๗๘-๓๑๓
- ๔) หลังพุทธกาลในลังกา สมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ ราว พ.ศ. ๓๑๓-๔๖๓
- ๕) หลังพุทธกาลในลังกา สมัยพระเจ้าทุฏฐคามณีอภัย ราว พ.ศ. ๔๖๓-๕๒๓

แต่ละยุค มีประวัติศาสตร์รองรับ

(๒) พระเจ้าอโศกกับพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนารุ่งเรืองเป็นศาสนาของโลกมาตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศก ยุคพระเจ้าอโศกเป็น ยุคทองของพระพุทธศาสนา

ชาวพุทธเถรวาทถือว่า พระเจ้าอโศกทรงมีสายสัมพันธ์เดียวกันกับพระพุทธเจ้า

พระเจ้าอโศก(พ.ศ. ๒๗๐-๓๐๗ : ๒๗๓-๒๗๖ B.C.) ทรงเป็นกษัตริย์อินเดียพระองค์แรกที่ทรงปรับปรุงพุทธธรรมเพื่อการปกครอง ทรงเป็นนบมหาราชของคนทั้งโลก ความยิ่งใหญ่ของพระเจ้าอโศกเปรียบได้กับคนสำคัญในประวัติศาสตร์โลก ทั้งยุโรปและเอเชีย คือ พระเจ้าคอนสแตนติน มหาราช (Constantin, the Great) พระเจ้ามาร์คัส ออร์ลิอุส อันโตนินัส (Marcus Aurelius Antoninus) จักรพรรดิซีซาร์ (Caesar) นโปเลียน (Napoleon) นักบุญ เซนต์ พอล (St. Paul) อักบาร์ มหาราช (Akbar, the Great)

พระเจ้าอโศกทรงถือกำเนิดในราชวงศ์เมารยะ ทรงเป็นโอรสของพระเจ้าพินทุसार ทรงเป็นภาคิไนยของพระเจ้าจันทรคุปต์ พระมารดาคือสุภัทรังสี

เอ็ช.จี. เวลล์ (H.G. Well) นักประวัติศาสตร์ชาวอังกฤษ ยกย่องพระเจ้าอโศกว่า จรัสแสงดุจดวงดาวบนท้องฟ้า ทรงเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งในบรรดาคนสำคัญของโลกทั้ง ๖ คน คือ Buddha, Asoka, Socrates, Aristotle, Roger Bacon and Abraham Lincoln

พุทธศักราช ๒๐๐ ปี การปกครองอินเดีย อำนาจบริหารอยู่กับราชวงศ์เมารยะ พ.ศ. ๒๓๘ (305 B.C.) กษัตริย์ชาวกรีกพระนามว่าเซลูโคส (Seleucos) ทายาทของอเล็กซานเดอร์มหาราช ทรงมีไมตรีกับผู้นำอินเดีย ทรงส่งราชทูตชื่อเมกาสเถเนส (Megasthenes) ไปประจำราชสำนักของพระเจ้าจันทรคุปต์ ราชวงศ์เมารยะ ไตมาซุส (Deimachus) ไปประจำที่ซีเรีย (Syrian) ไดโอนีสออส (Dionysios) ไปประจำที่อียิปต์ (Ptolemy)

เมกาสเถเนส บันทึกเรื่องราวเหตุการณ์ในอินเดีย ในหนังสืออินดิกา (Indika) ที่ต่อมาเป็นเอกสารชิ้นสำคัญในประวัติศาสตร์ของอินเดีย

(๓) จารึกพระเจ้าอโศก

นักโบราณคดีพบจารึกและเสาคหินในสมัยพระเจ้าอโศก พบในอินเดีย ๔๐ แห่ง ในเนปาล ๒ แห่ง จารึกด้วยอักษรปรากฤต (Prakrit) และอักษรพราหมี (Brahmi) ในปากีสถาน ๒ แห่ง จารึกด้วยอักษรกรีก (Greek) และอักษรอาราเมอิก (Aramaic) ในอัฟกานิสถาน ๒ แห่ง จารึกด้วยอักษรขโรษฐี (Kharoshthi)

สัญลักษณ์เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าที่มีอิทธิพลต่อเสาคหินของพระเจ้าอโศก คือ ช้าง วัว ม้า และราชสีห์

ช้าง เป็นสัญลักษณ์คราวพระพุทธรูปนาคาสุบินนิมิตเห็นช้างเผือกในพระครรภ์

วัว เป็นสัญลักษณ์ปีประสูติของพระพุทธรองค์ คือ ปีฉลู (sign of Taurus)

ม้า เป็นสัญลักษณ์พาหนะที่นำพระโพธิสัตว์เสด็จออกบรรพชา

สิงโต เป็นสัญลักษณ์ในการประกาศคำสอนของพระพุทธรเจ้า ที่องอาจดุจดังราชสีห์

จารีโกโศก เป็นหลักฐานสำคัญต่อผู้ศึกษาพุทธธรรม เมธีชนชาวตะวันตกรุ่นแรกๆ ที่ถือ รัทส (อ่าน)จารีโกโศกได้สำเร็จ คือ เจมส์ พรินเซป (James Prinsep) ต่อมาก็มีย วิลสัน และเบอร์นอฟ (Wilson and Burnouf), ลัสเสน (Lassen), เคิร์น และซีนาท (Kern and Senart)

ในจารีโกโศกชี้ถึงอำนาจของพระเจ้าอโศก ความเชื่อ ความสัมพันธ์กับประเทศใกล้เคียง การปกครอง และการเผยแผ่พุทธธรรม นโยบายการปกครอง พระเจ้าอโศกทรงให้ความสำคัญแก่คนและสัตว์ เช่น สร้างโรงพยาบาลให้คนและสัตว์ ขุดบ่อ สร้างอ่างเก็บน้ำ ปลูกต้นไม้และสมุนไพร

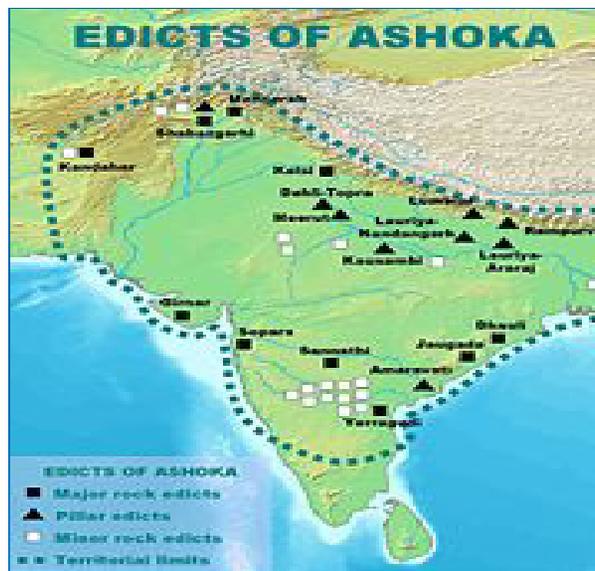
สมัยพระเจ้าอโศก พระพุทธศาสนาเผยแผ่กว้างไกลทั้งในอินเดียและต่างประเทศ พบชื่อของผู้นำหลายคนในจารีโกของพระองค์ คือ อันติโอคัส (Antiochus of Egypt) กษัตริย์ซีเรีย (King of Syria) ปโตเลมี (Ptolemy Philadelphus of Egypt) กษัตริย์อียิปต์ อันติโกนัส (Antigonus Gonatas of Macedonia) กษัตริย์เมซีโดเนีย อเล็กซานเดอร์ กษัตริย์เอปิร์ส (Alexander of Epirus) มฆะ กษัตริย์ซีเนเรีย (Magas of Cyrene)^๓

ในตำนานเล่าว่า พระเจ้าอโศกทรงท้อแท้ในสงคราม ทรงสตั้ธรรมจากสามเณรนิโครธ พระภาคินัยของพระองค์ จึงนับถือพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา ทรงส่งธรรมทูตเผยแผ่พุทธธรรม ทั้งในอินเดียและต่างประเทศ พระสมณทูตที่มีพระมหินทเถระพร้อมกับพระอัญญาเถระ พระอุตตยเถระ พระสัมพลเถระ พระภัททสาเถระ สุมนาสามเณร และภันทกอุบาสก ไปที่เกาะลังกา หลักธรรมที่นำไปสอน คือ จุฬหัตถิปโทปมสูตร (สมจิตตสูตร เปตวัตถุ วิมานวัตถุ สัจจสังยุตต์ เทวทูตสูตร อาสีวิโสปมสูตร อนมตคคิยานสูตร อัคคิขันโธปมสูตร และอัปปมาทสูตร)^๔

ปัจจุบันนี้ แม้ว่าชาวอินเดียส่วนใหญ่ไม่นับถือศาสนาฮินดู แต่สัญลักษณ์พระพุทธรูปศาสนาที่ปรากฏอยู่ในธงชาติอินเดีย เป็นรูปกงล้อธรรมจักร ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งการหมุนกงล้อธรรมของพระพุทธรเจ้า

^๓ A.K. Warder, Indian Buddhism, p. 262.

^๔ วิ.อ. (บาลี) ๑/ ๔๘.

ภาพแสดงจารึกและเสาหินสมัยพระเจ้าอโศก

(๔) ความเชื่อสมัยพระเจ้าอโศก

ก่อนสมัยพระเจ้าอโศก คำสอนของพระพุทธเจ้าให้ความสำคัญด้านพิธีกรรม ความศรัทธา พรหมวิหารธรรม (เมตตา กรุณา มุทิตาและอุเบกขา) การนับถือพระรัตนตรัยเป็นจุดเริ่มความศรัทธา นับถือพระรัตนตรัยแล้วต้องรักษาอุโบสถ ควบคุมตนเช่นจำกัดมื้ออาหาร เมื่อขณะตนได้ระดับหนึ่งต่อไปถือการบวช ฝึกหัดขัดเกลา อยู่กับผู้อื่น ฝึกตน ๓ เดือน (อยู่จำพรรษา) ครบ ๓ เดือน ก็ได้เวลา กล่าวเตือนกัน เพราะอยู่กัน ๓ เดือน ย่อมกระทบกระทั่งมีความผิดต่อกันได้ จึงต้องบอกกล่าวกัน (การปวารณา) จากนั้นแสดงความสามัคคีในหมู่คณะที่อยู่มาด้วยกันครบ ๓ เดือน แสดงความ พร้อมเพรียงด้วยการตัดเย็บผ้า มอบให้ผู้มีผ้าเก่าสุดในหมู่ (ภริณี) กิจกรรมต่างๆ เช่น การบูชาพระเจดีย์ บูชาพระสถูป ไปกราบไหว้สังเวชนียสถาน (ที่ประสูติ ที่ตรัสรู้ ที่แสดงปฐมเทศนา และที่เสด็จ ดับขันธปรินิพพาน) มีความศรัทธาหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ซึ่งถือเป็นเครื่องมือนำไปสู่นิพพาน การปฏิบัติสมาธิเน้นมหาสติปัฏฐาน สติปัฏฐานช่วยพัฒนาให้มีสติตลอดเวลา^๕

^๕ S.C. Banerji, *Folklore in Buddhist and Jaina Literature*, (Delhi : Sri Satguru Publications, 1987) p. 19.

ในสมัยพระเจ้าอโศก พระพุทธศาสนามุ่งเคารพกราบไหว้บูชาวัตถุ ยิ่งกว่าการหลุดพ้น การสร้างเจดีย์ การประดับเจดีย์ การบูชาเจดีย์เป็นผลบุญใหญ่หลวง การถวายดอกไม้ เครื่องประดับแก่พระเจดีย์ การให้ทาน เป็นบ่อเกิดแห่งบุญ บุคคลสามารถอุทิศส่วนบุญแก่ผู้อื่น ความเชื่อเหล่านี้แพร่หลายในหมู่ประชาชน และเป็นที่ยอมรับกันในกลุ่มชาวพุทธที่แยกกันหลายนิกาย

คำสอนในจารีกอโศกปรากฏในพระไตรปิฎกของเถรวาท

จารีกพระเจ้าอโศก ทำให้รู้ว่าพระองค์ศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้า พุทธธรรมในจารีกที่ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลี คือ

- (๑) **วินยสัมมชชะ**
- (๒) **อลิยวสนิ** คือ อริยวังสสูตร ในอังคุตตรนิกาย^๖
- (๓) **อนาคตภยานส** คือ อนาคตภยสูตร ในอังคุตตรนิกาย^๗
- (๔) **มุนิ-คาถา** คือ มุนิสสูตร ในสุตตนิบาต^๘
- (๕) **โมเนยสุเต** คือ นาลกสูตร ในสุตตนิบาต^๙
- (๖) **อุปติสะปสินะ** คือ รถวินิตสูตร ในมัชฌิมนิกาย^{๑๐}
- (๗) **ลหุโลวาทะ** คือ ราชุโลวาทสูตร ในมัชฌิมนิกาย^{๑๑}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า ปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นพระธรรมเทศนาครั้งแรก และแหล่งที่ปรากฏแห่งแรกอยู่ในพระวินัยปิฎก^{๑๒} คือ **วินยสัมมชชะ**

^๖ อัง.จตุกก. (บาลี) ๒๑/๒๘/๓๒.

^๗ อัง.ปญจก. (บาลี) ๒๒/๓๗/๙๓.

^๘ ชุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๒๐๙/๓๗๓.

^๙ ชุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๖๘๕/๔๖๘.

^{๑๐} ม.ม. (บาลี) ๑๒/๒๕๒/๒๑๕.

^{๑๑} ม.ม. (บาลี) ๑๓/๑๐๗/๘๔.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), จารีกอโศก (ธรรมจักรบนเศียรสีสิงห์) รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๓ (ดูเชิงอรรถ)

เอ็น.เอ. ชยวิชรมะ (N.A. Jayawichrama) มองว่า วินยสัมมุขะ คือ ตูวฬกสูตร^{๑๓} ในสุตตนิบาต
 บี.เอ็ม. บารัว (B.M. Marua)^{๑๔} มองว่า คือ วินยของคฤหัสถ์ (คิหิวินย) สิงคาโลวาทสูตร^{๑๕}
 ในทีฆนิกาย ศรี เอส.เอ็น. มิตร (Sri S.N.)^{๑๖} มองว่า คือ สัปปริสสูตร^{๑๗} ในมัชฌิมนิกาย

ในด้านความเชื่อ พระพุทธศาสนาเป็นไปตามกระแสสังคม คนส่วนใหญ่ให้ความเคารพให้ความสำคัญกับวีรกรรมของวีรบุรุษ (Hero) พระพุทธศาสนาจึงสอนให้บูชาพระพุทธเจ้าในบทบาทของเทวดา (Deification of the Buddha) สอนให้บูชารูปหล่อรูปเคารพ (Image - worship) การสร้างสมบารมี (Parmamita cult) เช่น คติเรื่องพระโพธิสัตว์ (Bodhisattva)

นิทานชาดกพัฒนาขึ้นยุคหลังพระเจ้าอโศก ในสมัยพระเจ้าสทวาทนะ

เถรวาทถือว่า ภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ๒๓๔ ปี มีการทำสังคายนาที่เมืองปาตลีบุตร
 ประการเหตุที่มีผู้ปลอมบวชเป็นจำนวนมาก พระเจ้าอโศกทรงให้การอุปถัมภ์ ประชุมพระอรหันต์
 ๑,๐๐๐ รูป ทำสังคายนาอยู่ ๗ เดือน

พระพุทธศาสนาได้เป็นศาสนาของโลก เพราะพระเจ้าอโศกทรงให้การอุปถัมภ์มาตั้งแต่ครั้งนั้น

(๕) ไตรปิฎกในอรรถกถา

อรรถกถาเป็นคัมภีร์รุ่นหลังพระไตรปิฎก โดยทั่วไป แบ่งเป็นอรรถกถาโบราณ มีอยู่ก่อน
 พระพุทธโฆษาจารย์ และอรรถกถาใหม่ที่พระพุทธโฆษาจารย์แต่งขึ้นมา โดยอาศัยอรรถกถาโบราณ
 เป็นเค้าโครงในการรจนาวรรณกรรมของท่าน

อรรถกถา ระบุว่าเคยมี ๒ ปิฎก (ทวิปิฎก) ก่อนเป็น ๓ ปิฎก (ไตรปิฎก)

เราคุ้นชื่อ “ไตรปิฎก” รู้กันว่าไตรปิฎกแบ่งเป็น ๕ นิกาย คือ ที. ม. สัจ. อัง. ขุ. (ปัญจนิกาย)
 หากใครบอกว่า เคยมี ๒ ปิฎก (ก่อนเป็น ๓ ปิฎก) ต้องย้อนถามว่าไปได้หลักฐานจากที่ไหน ลำพัง ๓
 ปิฎก ก็ว่ายากอยู่แล้ว นี่บอกว่ามี ๒ ปิฎก จะยุ่งไปกันใหญ่

^{๑๓} ขุ.สุ. (บาลี) ๒๕/๙๒๒/๕๑๔.

^{๑๔} อ้างใน D. K. Barua, An Analytical Study of Four Nikayas 2nd, (Delhi : Munshiram Manoharlal, 2010), p. 4.

^{๑๕} ที.ปา. (บาลี) ๑๑/๒๔๒/๑๕๗.

^{๑๖} อ้างใน D. K. Barua, An Analytical Study of Four Nikayas, p. 5.

^{๑๗} ม.อุ. (บาลี) ๑๔/๑๐๕/๘๙.

ใน*สมันตปาสาทิกา* เมื่ออธิบายคำว่า “ไม่รู้ธรรม” คำว่า ธรรม คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านอธิบายว่า “ที่ชื่อว่า *ไม่รู้ธรรม* คือ *ไม่รู้ ๒ ปิฎก*ที่เหลือ (*สุตตันตะและอภิธรรม*) ยกเว้นวินัยปิฎก” (ธมฺม น ชานาตีติ ฐเปตวา วินยปิฎกํ อวเสสํ ปิฎกทวํ น ชานาติ)^{๑๘}

ใน*สุมังคลวิลาสินี* คำว่าสุตร คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านกล่าวว่า *สุตร คือ สุตตันตปิฎก และอภิธรรมปิฎก* วินัย คือ วินัยปิฎก (สุตตนาตภิธมฺมปิฎกานิ วา สุตตํ วินยปิฎกํ วินโย)^{๑๙}

ใน*มโนรทปุรณิ* คำว่าธรรม คือ สุตตันตปิฎกและอภิธรรมปิฎก ท่านกล่าวว่า *สุตตันตปิฎก* ก็ดี *อภิธรรมปิฎก* ก็ดี *คือ ธรรม* นั่นเอง (สุตตนาตภิธมฺมปิฎกมปิ อภิธมฺมปิฎกมปิ ธมฺโมเอว)^{๒๐}

เถรวาทมีความเชื่อว่า พระไตรปิฎกบาลีเป็นระบบขึ้นมาโดยพระพุทธโฆษาจารย์ ชาวอินเดีย แต่พระพุทธวจนะดั้งเดิม มีชื่อที่เรียกว่า *พรมจรจรย, ธรรมวินัย, ปาพจน์, นวังกัสตฤศาสน*

นวังกัสตฤศาสน มีอั้งในนิกายเถรวาทและในนิกายมหาสังฆิกะ

นิกายเถรวาทไม่อั้งนวังกัสตฤศาสนในพระอภิธรรมปิฎก เหมือนที่อั้งในพระวินัยปิฎก และในพระสุตตันตปิฎก

การแบ่งคำสอนเป็นนวังกัสตฤศาสน มีในนิกายเถรวาทเท่านั้น

คงเพราะเวลานั้นพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก ไม่ได้แยกต่างหาก ยังรวมอยู่ในชุดทกนิกาย

คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าหรือพระพุทธวจนะ เปรียบเหมือนพระราชสาร (ตีปิฎกั พุทธวจนั ราชปณณั วย) ที่พระราชาทรงมอบไว้ พระพุทธเจ้าทรงคิดพุทธวจนะด้วยพระหฤทัย ทรงเผยด้วยพระวาจา สมัยแรกพระสาวกท่องจำได้พัฒนาเป็นมาติกา จต จาร แล้วพิมพ์เป็นหนังสือ พระไตรปิฎกจัดเป็นคัมภีร์หลัก ส่วนอรรถกถา ถือว่าเป็นคัมภีร์รองจากพระไตรปิฎก ทั้งคัมภีร์หลักและคัมภีร์รองผ่านกาลเวลามาแล้วหลายร้อยปี อนุชนผู้ศึกษาจึงควรจะทราบภูมิหลัง เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ความเชื่อและค่านิยมทางสังคมในสมัยที่ท่านแต่งคัมภีร์ เพื่อประยุกต์คำสอนและป้องกันการตีความ คำสอนคลาดเคลื่อน

^{๑๘} วิ.อ. (บาลี) ๓/๔๒๔/๕๑๗. มหาปรินิพพานสูตรอั้งธรรมกับวินัย

^{๑๙} ที.ม.อ. (บาลี) ๒/๑๘๘/๑๖๙.

^{๒๐} อ.ท.สก. อ.(บาลี) ๓/๑๗/๓๒๓.

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพระไตรปิฎกและอรรถกถา จึงเป็นเรื่องที่ต้องศึกษาและสืบค้นและเมื่อต่างคนต่างศึกษาก็จะมีความเข้าใจ มีความคิดเห็นแตกต่างกันไปตามภูมิรู้ ภูมิหลัง บางคนมุ่งประวัติศาสตร์ บางคนมุ่งปรัชญา บางคนมุ่งวรรณคดี บางคนมุ่งหลายด้านหลายมิติ ใครมุ่งด้านใดก็อยู่ที่ภูมิหลังของเขาผู้นั้น

สิ่งแวดล้อมด้านภูมิศาสตร์และเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ถือว่าจำเป็นยิ่งต่อการศึกษาและการตีความคำสอน

บรรณานุกรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). จารึกอโศก รัฐศาสตร์แห่งธรรมาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๒.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ม.ป.ป.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับ มหาจุฬาอรรถกถา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงพิมพ์วิญญูญาณ, ๒๕๓๒ - ๒๕๓๔.

K. Warder A. K., Indian Buddhism 3rd. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1990.

D. K. Barua, An Analytical Study of Four Nikayas 2nd. Delhi : Munshiram Manoharlal, 2010.

Hirakawa Akira, A History of Indian Buddhism From Sakymuni to Early Mahayana 3rd. Varanasi : Motilal Banarasidass, 1990.